

Trifun Pavlović

HUNGARIZMUSOK A SZERB FOGLALKOZÁSNEVEKBEN

A kézműipar sajátos jellegű állandó foglalkozás, amelyen különféle tárgyak kézzel való kidolgozását vagy javítását értjük. A kézműiparosok régóta jelen vannak az emberi közösségekben, s a legrégibb időktől kezdve számottevő tényezői a társadalmi életnek.

A foglalkozást jelölő szók felbukkannak a személyi tulajdonnevekben is. A belőlük keletkezett vezeték- vagy családnevek igen nagy számban és változatban fordulnak elő a legtöbb nyelvben. Történelmileg tekintve viszonylag kései keletkezésűek. Rövid múltat tekintenek vissza, általában a munkamegosztás idejéből valók, a városok és vásárhelyek kialakulásának korából, amikor az első mesteremberek kezdtek állandó lakhelyen megtelepedni. Minél régebbi egy-egy foglalkozás, az elnevezésükből eredő vezetékneveknek annál több változata maradt fenn.¹

Az ősrégi mesterségek fokozatosan eltűnnek, néhány már teljesen feledésbe merült, de a családnevek továbbra is életetik emléküket.

Ilyen vezetéknevekre a szerb nyelvben is sok példát találhatunk.

A foglalkozásnevekből keletkezett szerb vezetéknevek külön csoportját képezik azok, amelyeknek töve hungarizmusokat (magyar szavakat) őriz. Ennek a nyelvi jelenségnek a kialakulására több tényező is hatással volt.

A magyarok és a szerbek több évszázados együttélése nyelvi kölcsönhatást is eredményezett. Amint a magyar nyelven sok a szláv jövevényszó, ugyanígy a szlávok (tehát a szerbek) is jelentős számban vettek át szavakat a magyar nyelvből. A hungarizmusok gyakorisága elsősorban a Vajdaságban élő szerbek nyelvére jellemző. A szerb köznyelvi hungarizmusok természetesen leginkább hatással lehettek a névadásra is, akárcsak a Vajdaság egykori közigazgatásából következő hivatalos magyar nyelvhasználat. Az asszimilálódás (elmagyarosodás, illetve elszlávosodás) folyamata is nyilvánvaló, ezért feltételezhető, hogy az ilyen családnevek némelyikét elszerbesedett magyarok leszármazottai viselik.

Az említetteken kívül más tényezők is előidézhették az ilyen nevek kialakulását. Ezekre korábban már rámutattam.

A szerb vezetéknevekben föllelhető hungarizmusok nem kizárólag magyar szavakra korlátozódnak, hanem olyan német, latin, szláv jövevényszavakat is magukban foglalnak, amelyeket a szerbek nem közvetlenül, hanem magyar köz-

vetítéssel vettek át. Némelyeket módosítottak, saját nyelvükhöz és beszédükhöz igazítottak, másokat viszont meghagytak eredeti alakjukban.

E vezetéknevek legnagyobb része az etnikailag heterogén, magyar–szerb népességű régiókból származik, ahol a két nép kapcsolatai mindmáig szorosak és közvetlenek.

A magyar elnevezésekből származó vezetéknevek a szlovákoknál, románoknál, ruszinoknál és másoknál is előfordulnak.

A magyar *sabó* foglalkozásnév a szerb nyelvben a *sabov* nyelvjárási szóként jelenik meg, abaszabó-mester értelmezésben.² Vuk Karadžić is említi 1852-ben megjelent *Srpski riječnik* című szótárában.³ Ebből keletkezett a *Sabov*, *Sabovljević* és *Sabovljević* vezetéknev.

Maga a *sabov* szó toldalékok nélkül önálló vezetéknev – *Sabov*. Így jegyezték fel már „a XVIII. és XIX. században Mosorinban, Csúrogon, Sajkáson, Koviljban, Titelen, Óbecsén, Orlováton és Kumanéban”.⁴ *Sabov* nevűek élnek az Indija melletti Novi Karlovci és a Mitrovica melletti Kuzmin faluban is. „A karlovci *Sabovok* Szent Mihály napját ünneplik. Néhány család közülük Újvidékre és Belgrádba költözött.”⁵ „A század elején Pancsova környékéről Belgrádba telepedett át az a *Sabov* család, amelynek eredeti neve a szülőfaluban, Bálványoson (Bavanište) *Sabovljević* volt. Szent Miklós napját ünnepli.”⁶ A Zrenjanin melletti Módosról (Jaša Tomić) származnak a *Sabov* és *Šepecanov* családok. „A múlt század végén Todor *Šepecanov* a *Sabov* családból nősült. Arkadije fiuk 1899-ben született. A harmincas években Arkadije *Šepecanov* a pancsovai Danica Ignjatovot vette feleségül, aki négy gyermekkel ajándékozta meg. Miroszlav, aki 1932-ben, és Marija, aki 1937-ben született, az apa vezetéknevét, a *Šepecanov*ot kapta, míg a 39-es születésű ikerpár, Ljubiša és Aleksandar esetében az apa vezetéknevéhez hozzákapcsolták az anyai nagymama leánykori vezetéknevét is, tehát *Sabov–Šepecanov* néven jegyezték be őket. Az ikrek leszármazottai is ezt a kettős vezetéknevet viselték. Később Ljubiša *Sabov–Šepecanov* gyakorlati okokból Aleksandar nevű fiánál elhagyta a második nevet, és csak a *Sabov* maradt hivatalos vezetéknevként. A *Sabov–Šepecanov*, illetve a *Sabov* család ma Belgrádban él, és Szent Mihály napját ünnepli.”⁷

A *Sabovljević* a *Sabov* főnévből képzett birtokosjelző, tehát olyan valakit jelölt, aki *Sabov*hoz tartozik. A feljegyzések szerint ez a családnév is létezett „a XVIII. és XIX. században Sajkáson, Zsablyán, Kátyon, Mosorinban, Csúrogon és Becsén”.⁸ *Sabovljević* élnek Bánátban is. Kikindán két család viseli ezt a nevet, de nincsenek egymással rokon kapcsolatban. „A Vodicében, a város déli részében élő *Sabovljević* család Szent Miklóst ünnepli, a Csanád városrészben élő *Sabovljević* család ünnepe pedig Nagyboldogasszony napja.”⁹ A *Sabovljević*eknek Dél-Bánátban is van nyomuk: „A pancsovaiak régi polgári család leszármazottai, őseik Erdélyből érkeztek; a pancsovai parókiához tartoznak.”¹⁰

A *Sabovljević* több szerbiai településen is előfordul, a Vajdaságon kívül Belgrádban is van több régi *Sabovljević* család, melyek a múlt század óta folyamatosan ott élnek. Ez még egy bizonyítéka annak, hogy a *sabov* szó más magyar szavakkal együtt (*eškut*–*esküdt*, *birov*–*bíró*, *tanač*–*tanács* stb.) használatos volt a régi Belgrádban, melyet a magyarok egykor Nándorfehérvárnak

hívtak. „A Szent Paraszkéva napját ünneplő Sabovljević család a Sava-mala városrészben (a mai Gavriilo Princip utcában) lakott.”¹¹ A másik belgrádi Sabovljević család Szent Péter napját ünnepli. Egyik elődjük, „Sofronije Sabovljević 1900-ben született Belgrádban, akárcsak az apja, Kosta is”.¹²

A század elején Belgrádon kívül más helységeken is éltek Sabovljevićok. A múlt század végén települt Szerbiába Jakov Sabovljević, s a Despotovac melletti bányában kapott munkát. „Bánátból költözött ide, itt megnősült, s 1903-ban fia született, akit Dobrivoje Sabovljević néven írtak be az anyakönyvbe. Dobrivoje fia Vladimir volt, ezé pedig a ma Belgrádban élő Aleksandar. Véd-szentjük Szent János.”¹³ A šabaci Sabovljević család a Fruška gora-i Čerević faluból származik. „Dimitrije Sabovljević 1903-ban jött Szerbiába édesanyjával, nővérével és Đorđe nevű fivérével. Šabacon elvette Jelena Dordevičet, akitől két fia, Radovan és Milan, valamint egy leánya, Danica született. Leszármazottaik Šabacon és Belgrádban élnek. Vid napját ünneplik, akárcsak čerevići rokonaik.”¹⁴

Versecen egymáshoz rokoni szálakkal nem fűződő két Sabovljević család van. „A Szent Márton napját ünneplő Sabovljevićek régi verseci polgári familia leszármazottjai. Janačevnek is hívják őket. Az észak-bánáti Csóka környéki Szanád faluból kerültek ide.”¹⁵ A másik (mai) verseci Sabovljević család „Miletićevo faluból (az egykori Rárosról) költözött Plandištére. Szent György napja az ünnepük.”¹⁶ A pancsovai Sabovljevićok „régii városi családból erednek, amelynek az ősei Erdélyből települtek át. Szent János napját ünneplik.”¹⁷ „A Szerémségből származó Sabovljevićok a Ruma melletti Budanovci faluból kerültek Rumára, Zimonyba és Újvidékre. A véd-szentjük Szent György.”¹⁸

A kocsi az ember legrégebb szállítóeszköze. A szerb kolar szó azt az iparost jelöli, aki fogatos kocsit készít, de azt a személyt is, aki kocsival embereket és tárgyakat szállít. A magyarban erre két szó van: a bogsnár készíti és javítja a kocsit, a szekeres pedig szállító, fuvaros.

A szekeres szó a parasztkocsi jelentésű szekér főnévből származik. „Bizonytalan eredetű. Talán honfoglalás előtti iráni jövevényező; vö. közép-iráni sákár.”¹⁹ A sekeruš ennek a magyar szónak a módosított változata, amelyből néhány szerb vezetéknev keletkezett.

A bármilyen toldalék és járulék nélküli *Sekeruš* hivatalos vezetéknevként több helységben is előfordul. A Törökkanizsa melletti Gyálán „a három Sekeruš család Szent Istvánt ünnepli”.²⁰ „Az 1948. évi összeírás szerint az Eszék melletti Bijelo Brdón tíz Sekeruš nevű család élt.”²¹ A Becse környéki Nádáljon és Boldogasszonyfalván ezt a családnevet már „a múlt században feljegyezték”.²² Az említett településeken ma is vannak ilyen nevű családok. „A nádálji Sekerušok a romániai Arad környékéről származnak. Eredetileg Pavlovićnak hívták őket. Ebből a családból származott Mladen Sekeruš, aki közvetlenül az első világháború kitérőse előtt átszökött Szerbiába, és itt katonának jelentkezett. Túlélt a háborút, a Szerb Királyi Hadsereg nyilvántartásában *Sekerić* néven vezették. Az SHS Királyság megalakulása után Becsén élt, 1927-ben itt született Milovan, 1929-ben pedig Steva nevű fia. Mindketten a Sekerić nevet viselték. Milovan utódai Belgrádban, Stevái pedig Újvidéken élnek, mindannyian a Sekerić családnevet viselik, véd-szentjük Szent Mihály.”²³ A jel-

legzetes patronimikon-képzővel, az -ević toldalékkal keletkezett a *Sekerušević* vezetéknev. „A Sekeruševicek régi városi család Podravska Slatinán. A két világháború között a család egy része Szabadkán lakott, ma Belgrádban élnek. Szent Miklós napja az ünnepük.”²⁴

A *kocsi* könnyű és mozgékony fogatos jármű, zárt vagy elmozdítható fedéllel, és utasok szállítására szolgál. „A francia A. Poule szerint a kocsi négy vasalattal kerekét fából készítik, akárcsak meghosszabbított törzsét is. Félkör alakú gyékényszőnyeg borul rá.”²⁵ A szerb *kočija* szó a magyar kocsiból származik. A kocsi melléknév azt jelöli, ami Kocs helyséből való. A magyar Kocs faluban a XV. és XVI. században készítették a legmegfelelőbb könnyű lovaskocsikat, s idővel a kocsi melléknév az ilyen járművek szinonimájává vált. Nemzetközivé lett, ugyanis szinte minden európai nyelvben megtalálható: angolul coach, németül Kutsche, svédül kusk, olaszul cocchio, franciául coche, románul cocie stb. Kocs falva a Budát Béccsel összekötő valamikori országút mellett épült ki,²⁶ ma Komárom megyéhez tartozik, Tatától délnyugatra található. Neve a Kocs személynévből, ez pedig valószínűleg az ótörök eredetű kos állatnévből származik.²⁷

A magyar *kocsis* és a szerb *kočijaš* szó olyan személyt jelöl, aki irányítja, hajtja a kocsit. Ebből keletkezett a *Kočijašević* vezetéknev. „A Kočijašević család az egyik legnépesebb família a Nova Pazova melletti Vojkán. Eredetük Sjenica és Novi Pazar környékére nyúlik vissza. Szent János napját ünneplik.”²⁸

Az -ar toldalékot a szerb nyelvben gyakran használják foglalkozást kifejező főnevek képzésére. A magyar *gomb* szóhoz hozzáadva keletkezett a *gombár*, amely olyan személyt jelöl, aki „bevonja a gombot, vagy zsinórból, sujtásból gombot, ruhadísz készít”.²⁹

Ugyancsak a gomb főnévből keletkezett a *gombos* melléknév, amely az előbbi értelmezésű főnévként is használatos. A gombár, gombos szavakból jöttek létre a *Gombár*, *Gombarov*, *Gomboš* és *Gombošev* vezetéknevek. „A Gombár nevet Zsablyán, a Gomboš és Gombošev nevet pedig Óbecsén jegyezték fel.”³⁰ Gombareveket a dél-bánáti Fehértemplom melletti Kusiçon említenek. „Az egyik Gombarev gombkötő volt, s annak a lánynak a nagyapja, aki a kaluderovói Stojanovičhoz ment feleségül, majd átköltözött Fehértemplomra.”³¹ A Gombarevicek is bánátiak, becskerekai származásúak. Eredeti nevük Kraljev volt, ezt változtatták Gombarevićre. Belgrádban élnek, Szent Miklóst tisztelik.

A magyar *lakatos* szó zárat, kulcsokat készítő mestert jelent. A *lakat* szóból képződött, ez pedig ófrancia eredetű, a loquet 'csappanós zár vagy kilincs, kallantyú' jelentést őrzi az angolszász eredetű ófrancia *loc* kicsinyítő képzős származékaként. Ebből a többől ered az angol *lock* is, amely zárat, záró-szerkezetet jelent. A magyarban vallon telepesek honosították meg.³² Ezt a szót a szerbek *lakatuš* formában vették át, s ebből lett a *Lakatuš* vezetéknev. A bánáti Eleméren jegyezték fel. „Lakatušok, kilenc ház, Szent Miklós, szerbiaiaknak vallják magukat”³³ – így szól róluk a kimutatás.

A magyar *varga* szó lábbelikészítőt jelent. A mai beszélt nyelvben eltűnően van, általában a cipészt használják helyette. „Bizonytalan eredetű. Talán a *varr* alapján keletkezett, képzésmódja, főként a *g* szerepe azonban nem világos.”³⁴

A *Varga* az egyik leggyakrabban előforduló magyar családnév. Szerb személynévként is feltűnik. „A Vargát szerb vezetéknevként már 1791-ben feljegyezték Mosorinban, 1869-ben pedig Zsablyán említik a Varga–Crnić kettős vezetékneven.”³⁵ Belgrádban több Varga család él, de nincsenek egymással rokoni kapcsolatban. Róluk bizonyosan tudni, hogy magyar származásúak. „Közvetlenül az első világháború után Budapestről Belgrádba jött Varga József, és feleségül vette a szerb Bosiljka Mitrovićot. Béla fiuk 1920-ban született. A szülők később elváltak, s az anya a kis Bélát átkeresztelte, a pravoszláv templomban a Borivoje nevet kapta. A Bélából lett Borivoje megtartotta apja vezetéknevét, a fia Rodoljub Varga lett.”³⁶ A másik belgrádi Varga család Karlócáról származik. „A húszas években Varga Lajos feleségül vette az újvidéki szerb Marija Evićet. Miután 1926-ban Belgrádba kerültek, Lajos áttért a pravoszláv hitre, ünnepül Szent György napját választotta. Leszármazottaik ma is Belgrádban élnek, egyiküket Ljubiša Vargának hívják.”³⁷

A magyar *pintér*, *kádár* és *bodnár* szavak azonos vagy hasonló jelentésűek: hordót, dézsát, kádat készítő mesterembert jelentenek. A szláv *kačar*, *bačvar*, *kablar* szavaknak felelnek meg. Eredetük eltérő, különböző nyelvekből való jövevényszavak. A *kádár* és a *bodnár* szláv eredetű, csak a magyarokkal szomszédos szláv népeknél ismeretes. A *pintér* bajor–osztrák eredetre vall; vö. „binder”. A német „binden” ige főnévi származéka, amelynek a jelentése megköt, körülköt, abronccsal összefog.³⁸ A konkrét esetben a hordókészítés fontos mozzanata a dongák összeabroncsozása. Ezekből a szavakból is több szerb vezetéknev keletkezett.

Manapság a *bodnár* szó ritkán használatos. Szótárakban, irodalmi művekben fordul elő, de létezik a magyar *Bodnár* családnév. Nem túl gyakori, viszont Zentán megtalálható. A magyarok mellett a szerbek is használják hivatalos vezetéknevként. A *Bodnar* szerb családnévet „a múlt század közepén, 1849-ben jegyezték fel a Zsablya melletti Đurdevón”.³⁹ Az -ov toldalék hozzáadásával keletkezett a *Bodnarov* név. A Temerin melletti Gospodincin (Boldogasszonyfalván) tűnt fel. Ebből a családból való Stevan Bodnarov, az ismert festő és szobrász, aki „festőként csendéleteket, tájképeket és portrékat festett realista módon, szobrászként pedig impresszionista hangulatú, de mégis realista irányvételű mellszobrokat és emlékműveket faragott”.⁴⁰

A már említett szláv szavak mellett a szerb nyelvben a jelzett mesterség megnevezésére használatos az idegen *pintér* (pintar, pintor) szó is. Ebből lett a *Pinterov* vezetéknev. „A távoli 1782-ben említik az Újvidék melletti Koviljban.”⁴¹ Az -ić toldalékkal képződött a *Pintarić*. A *Pintarić*ok tekintélyes lelkészcsaládként ismeretesek a Dráva menti Koprivnicában. Szent Miklóst ünneplik.”⁴² A *Pinterović* család Baranyában élt. „A Pélmonostor melletti Dály faluból származnak, Szent Jánost tisztelik.”⁴³ *Pinterović*ok vannak Nišben is, Paraćinból kerültek oda, Szent Miklós a védszentjük.

A magyar *halász* szót a szerbek általában *alas*-nak ejtik. Ebből a két szóból is több vezetéknev lett.

Az eredeti magyar *halász* szóból ered a szerb *Halas* vezetéknev. A közép-bánáti Melenciben jegyezték fel: „Halasok, 15 ház, Szent Miklós.”⁴⁵ A család

egy része hozzátette a nevéhez az -ev toldalékot, s így jött létre a *Halasev* vezetéknev. Egyazon család tagjai ezáltal két különböző hivatalos néven szerepelnek. A Melenciből elszármazott Halas családok Zrenjaninban, Belgrádban, Kumanében és másutt is megtalálhatók. A Kikindára elköltöztek az *Alasev* nevet vették fel. Mindezek a családok (Halas, Halasev, Alasev) egymással rokoni kapcsolatban állnak, s azonos az ünnepük is, Szent Miklós napja. A törökbecsei *Halasović* család szerb–német származású. „A Zrenjanin melletti Orlovátról költöztek Törökbecsére, ünnepük Szent János napja.”⁴⁴ Belgrádban az *Alasević* és *Halasov* családok élnek. „Az Alasevićek nem ismerik a származásukat, Szent Miklóst ünneplik.”⁴⁵ „A Halasovok vajdaságiak, Kikinda környékiek.”⁴⁶

Fordította: KARTAG Nándor

Jegyzetek

- ¹ ŠIMUNOVIĆ, Petar, 1985: Naša prezimena. Zagreb, 31.
- ² Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika I. Matica srpska, Novi Sad, 1973, 589.
- ³ KARADIĆ, Vuk Stefanović, 1852: Srpski riječnik II. Beograd, 900.
- ⁴ VUKOVIĆ, Gordana i NEDELJKOV Ljiljana, 1983: Rečnik prezimena Šajkaške. Novi Sad, 167–168.
- ⁵ Adatközlő: Ljiljana Sabov, Belgrád
- ⁶ Adatközlő: Sava Sabov, Belgrád
- ⁷ Adatközlő: Vera Sabov–Šepecanov, Belgrád
- ⁸ VUKOVIĆ, Gordana i NEDELJKOV Ljiljana: i. m. 168.
- ⁹ Adatközlő: Isa Sabovljević és Ljubomir Sabovljević, Kikinda
- ¹⁰ Adatközlő: Maksa Sabovljević, Pancsova
- ¹¹ Adatközlő: Radmila Sabovljević, Belgrád
- ¹² Jelena Pešić szül. Sabovljević, Belgrád
- ¹³ Adatközlő: Aleksandar Sabovljević, Belgrád
- ¹⁴ Adatközlő: Danica Sabovljević, Šabac
- ¹⁵ Adatközlő: Vera Sabovljević–Antić, Versec
- ¹⁶ Adatközlő: Mirko Sabovljević, Versec
- ¹⁷ Adatközlő: Nadežda Sabovljević, Pancsova
- ¹⁸ Adatközlő: Radovan Sabovljević, Újvidék
- ¹⁹ A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 702.
- ²⁰ ERDELJANOVIĆ, Jovan, 1985: Srbi u Banatu. Matica srpska, Novi Sad, 283.
- ²¹ PUTANEC, dr Valentin i ŠIMUNOVIĆ, dr Petar, 1976: Leksikon prezimena SR Hrvatske. Matica Hrvatska, Zagreb, 584.
- ²² VUKOVIĆ, Gordana: i. m.
- ²³ Adatközlő: Stevan Sekerić, Belgrád
- ²⁴ Adatközlő: Jelica Ilišić szül. Sekerušić, Belgrád
- ²⁵ ZIROJEVIĆ, dr Olga, 1970: Carigradski drum od Beograda do Sofije 1459–1693. ZIMS, Beograd, 60.
- ²⁶ A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 514.

- ²⁷ KISS Lajos, 1988: Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 765.
- ²⁸ Adatközlő: Branislav Kočijašević, Belgrád
- ²⁹ Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika III. SANU, Beograd, 1965, 456.
- ³⁰ VUKOVIĆ, Gordana: i. m. 98.
- ³¹ ERDELJANIN, Jovan: i. m. 140.
- ³² A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 709–710.
- ³³ ERDELJANIN, Jovan: i. m. 286.
- ³⁴ A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 1092.
- ³⁵ Gordana Vuković: i. m. 87.
- ³⁶ Adatközlő: Rodoljub Varga, Belgrád
- ³⁷ Adatközlő: Ljubiša Varga, Belgrád
- ³⁸ A Magyar Nyelv Történeti–Etimológiai Szótára III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 199.1.
- ³⁹ VUKOVIĆ, Gordana: i. m. 81.
- ⁴⁰ Opšta enciklopedija I. Prosveta, Beograd, 1976, 218.
- ⁴¹ VUKOVIĆ, Gordana: i. m. 157.
- ⁴² Adatközlő: Živorad Pintarić, Belgrád
- ⁴³ ERDELJANOVIĆ, Jovan: i. m. 316
- ⁴⁴ Adatközlő: Drenka Halasović, Törökbecse
- ⁴⁵ Adatközlő: Danica Alasović, Belgrád
- ⁴⁶ Adatközlő: Dorđe Vuković, Belgrád